

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

(повна назва закладу вищої освіти)

Факультет/інститут _____ геолого-географічний

Кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи

Запорожченко О. В.

20__ р.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Правові основи використання ґрунтово-земельних ресурсів

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський)

Спеціальність _____ 014.07 Середня освіта (Географія)

(код і назва спеціальності (тей))

2017 р.

Розробники: (вказати прізвища, наукові ступені, вчені звання та посади розробників)
Тригуб Валентина Іванівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри
грунтознавства і географії ґрунтів

Навчальна програма затверджена на засіданні кафедри грунтознавства і географії ґрунтів

Протокол № 1 від «31» серпня 2017 року

Завідувач кафедри

_____ (підпис)

Біланчин Я.М.

(прізвище та ініціали)

Обговорено та рекомендовано до затвердження навчально-методичною комісією (НМК) _
геолого-географічного _____ факультету:

Протокол № 1 від “05” вересня 2017 року

Голова НМК

_____ (підпис)

Біланчин Я.М.

(прізвище та ініціали)

Вступ

Навчальна програма дисципліни «**Правові основи використання ґрунтово-земельних ресурсів**» складена відповідно до освітньо-професійної/освітньо-наукової програми підготовки бакалавра спеціальності 014.07 Середня освіта (географія)
(назва рівня вищої освіти) (код і назва спеціальностей)

Предметом навчальної дисципліни є вивчення основних засобів здійснення охорони земель, що є одним із головних завдань сучасної державної політики у сфері землекористування; теоретичних положень нормативної бази України щодо відносин, які складаються у сфері управління земельними ресурсами, власності на природні ресурси, їх використання та охорони як складової навколишнього середовища; збереження, примноження і відтворення ґрунтово-земельних ресурсів в умовах сучасного використання.

Місце навчальної дисципліни в структурі освітнього процесу.

Вивчення дисципліни базується на знаннях попередніх навчальних дисциплін «Ґрунтознавство з основами географії ґрунтів», «Біогеографія з основами екології», «Геоботаніка з основами ботаніки», «Біологічні ресурси та їх охорона». «Біогеографія з основами екології», «Ґрунтово-земельні ресурси України та світу», «Біогеографічні та ґрунтознавчі дослідження», «Природноресурсове право з основами правознавства».

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Ґрунтово-земельні ресурси України, їхня структура та використання. Управління земельними ресурсами.
2. Категорії земель та їх правовий режим використання. Охорона земель. Юридична відповідальність за земельні правопорушення

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни полягає у ознайомленні студентів із значенням земельних ресурсів у житті людини та їхнім місцем у структурі природно-ресурсного потенціалу України, вивчення класифікаційних одиниць земельного фонду та їхніх діагностичних ознак, структури земельних ресурсів України, особливостей функціонування ринку землі; вивченні основних принципів і механізмів управління земельними ресурсами; ознайомленні із основними законодавчими та нормативними документами, які регламентують управління земельними ресурсами, їх окремими категоріями; систематизації отриманих знань щодо регулювання земельних відносин в Україні з метою їх використання у практичній діяльності.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- набуття теоретичних знань щодо значення земельних ресурсів у житті людини та функціонуванні біосфери;
- вивчення класифікаційних одиниць земельного фонду та їхніх діагностичних ознак;
- ознайомлення із структурою земельного фонду та його географією;
- набуття знань щодо правового регулювання земель різного цільового призначення;
- вивчення теоретичних і правових засад ринку землі в Україні;
- вивчення основних принципів і функцій управління земельними ресурсами;
- ознайомлення із законодавчими і нормативними документами, які регламентують управління земельними ресурсами України;
- визначення шляхів мінімізації деградаційних процесів та заходів щодо охорони і збереження земель.

– формування вмінь і навичок самостійного пошуку необхідних нормативно-правових актів та правильного їх використання під час вирішення ситуаційних завдань.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

а) *загальних (ЗК)*:

ЗК1. Знати й розуміти предметну область та розуміння професійної діяльності.

ЗК2. Здатність діяти на засадах етичних міркувань (мотивів).

ЗК3. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК6. Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК8. Здатність грамотно спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК10. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

б) *фахових спеціальностей (ФК)*:

ФК1. Здатність демонструвати знання об'єктно-предметної суті, понятійно-термінологічного апарату, структури географії, її місця і зв'язків в системі наук, історії розвитку, значення для суспільства

ФК12. Здатність до системного географічного мислення, розуміння та пояснення основних фізико-географічних та суспільно-географічних процесів, що відбуваються у географічному просторі на різних просторових та часових рівнях його організації, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства.

ФК18. Здатність використовувати знання нормативно-законодавчої бази, зокрема чинного земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права, основних проблем, пов'язаних із землекористуванням, водокористуванням, надрокористуванням, лісокористуванням тощо, вміння використовувати набуті знання в сфері регулювання земельних відносин.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН3. Усвідомлює зміни, які відбуваються у географічному середовищі під впливом чинників різного характеру; розуміє наслідки і детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства; знає важливість збереження навколишнього середовища, охорони біологічного різноманіття, природоохоронної та природно-заповідної діяльності.

ПРН4. Знає основні фізико-географічні та суспільно-географічні процеси, що відбуваються у географічному просторі на різних рівнях його організації, причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства.

ПРН7. Розуміє основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих її компонентів, класифікує зв'язки і залежності між компонентами, знає причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них.

ПРН8 - Знає та розуміє сутність дисциплін, їх місце та роль у формуванні різносторонньо розвиненого фахівця географа.

ПРН11. Вміє встановлювати географічні закономірності та причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства, використовує концепції, парадигми, теорії географії для характеристики географічних явищ і процесів на різних просторових рівнях.

ПРН26. Розуміє значення культури як форми людського існування, цінує різноманіття та мультикультурність світу і керується у своїй діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу і співробітництва.

ПРН28. Ефективно спілкується в науково-навчальній, соціально-культурній та офіційно-ділових сферах; виступає перед аудиторією, бере участь у дискусіях, обстоює власну думку (позицію), дотримується культури поведінки й мовленнєвого спілкування.

ПРН29. Здатний проектувати траєкторію власного професійного розвитку і вдосконалювати з високим рівнем автономності здобуті під час навчання предметні компетентності.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- значення земельних ресурсів у житті людини та функціонуванні біосфери;
- рівень освоєності та сучасну динаміку земельних ресурсів;
- потенціал земельних ресурсів та їхнє використання в Україні та світі;
- основні принципи правового регулювання земельних відносин в Україні;
- специфіку права власності на ґрунтово-земельні ресурси;
- зміст екологічних прав та обов'язків фізичних та юридичних осіб, територіальних громад і держави щодо використання ґрунтово-земельних ресурсів;
- законодавчу базу, що регламентує питання охорони і раціонального використання земель;
- особливості правового режиму окремих категорій земель;
- види юридичної відповідальності за порушення норм земельного кодексу та інших законодавств, які регулюють ґрунтово-земельні відносини..

вміти:

- вільно володіти понятійним апаратом;
- збирати, узагальнювати та аналізувати відомості про сучасний стан використання ґрунтово-земельних ресурсів;
- надавати загальну характеристику правових відносин, що виникають під час використання ґрунтово-земельних ресурсів;
- визначати способи реалізації суб'єктивних екологічних прав та юридичних обов'язків у сфері використання ґрунтово-земельних ресурсів;
- аналізувати і тлумачити чинне законодавство;
- застосовувати земельно-правові норми до конкретних фактичних обставин.

2. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Ґрунтово-земельні ресурси України, їхня структура та використання. Управління земельними ресурсами.

Тема 1. Місце і роль земельних ресурсів у суспільному виробництві та функціонуванні біосфери. Структура та особливості земельного фонду України. Таксономічні одиниці земельного фонду. Основні екологічні функції земель. Сучасний стан використання земельних ресурсів України. Поняття і напрями раціонального землекористування.

Тема 2. Право власності на землю. Основні ознаки і визначення поняття права власності на землю. Земля як об'єкт права власності. Суб'єкти права власності на землю. Право приватної власності на землю. Право комунальної власності на землю. Право державної власності на землю. Право власності на землю іноземних громадян, іноземних юридичних осіб та іноземних держав. Право спільної власності на землю. Основні права й обов'язки власників земельних ділянок.

Тема 3. Право землекористування та його основні види. Поняття та основні види права землекористування. Право постійного землекористування. Право орендного землекористування. Земельний сервітут як вид користування чужою земельною ділянкою. Особливості користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) і забудови (суперфіцій).

Тема 4. Набуття та припинення прав на землю. Підстави і умови набуття прав на землю із земель державної та комунальної власності. Загальні підстави припинення права

власності на землю та права користування земельною ділянкою. Способи і порядок припинення права власності на землю та права користування земельною ділянкою.

Тема 5. Управління у галузі використання та охорони земель. Поняття, зміст та суб'єкти управління у галузі використання та охорони земель. Система і повноваження органів управління у галузі використання та охорони земель. Функції управління у галузі використання та охорони земель.

Тема 6. Земельна реформа та проблеми сталого і раціонального землекористування в Україні. Земельна реформа: позитивні та негативні сторони. Оцінка наслідків земельної реформи в Україні. Проблема сталого землекористування.

Тема 7. Сучасні проблеми охорони та збереження земельних ресурсів України. Земельні ресурси України: значення та особливості використання. Основні причини погіршення стану земельних ресурсів. Погіршення стану земельних ресурсів внаслідок нераціонального ведення землеробства. Забруднення земельних ресурсів. Урбанізація та природні чинники погіршення земельних ресурсів.

Змістовий модуль 2. Категорії земель та їх правовий режим використання. Охорона земель. Юридична відповідальність за земельні правопорушення.

Тема 8. Землі сільськогосподарського призначення та їх правовий режим. Підстави набуття прав на землі сільськогосподарського призначення. Особливості правового регулювання використання та охорони земель сільськогосподарського призначення. Права й обов'язки сільськогосподарських землевласників та землекористувачів.

Тема 9. Землі житлової та громадської забудови та їх правовий режим. Поняття і склад земель житлової та громадської забудови. Правове регулювання використання земель житлової та громадської забудови. Правові вимоги щодо використання земельних ділянок для житлового, господарського і гаражного будівництва. Особливості використання земельних ділянок державного та комунального житлового фонду.

Тема 10. Землі природно-заповідного фонду й іншого природоохоронного призначення та їх правовий режим. Поняття і склад земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення. Загальні ознаки правового режиму земель природно-заповідного фонду. Особливості правового режиму земель, зайнятих окремими об'єктами природно-заповідного фонду. Правовий режим земельних ділянок та природних об'єктів, що мають особливу наукову цінність.

Тема 11. Землі оздоровчого призначення та їх правовий режим. Поняття і склад земель оздоровчого призначення. Особливості надання земель оздоровчого призначення. Умови і порядок використання земель оздоровчого призначення. Правовий режим округів і зон санітарної (гірничо-санітарної) охорони земель оздоровчого призначення.

Тема 12. Землі рекреаційного призначення та їх правовий режим. Поняття і склад земель рекреаційного призначення. Загальний та спеціальні правові режими земель рекреаційного призначення. Особливості правового режиму земель рекреаційного призначення у межах населених пунктів та земель вільних економічних зон туристсько-рекреаційного типу.

Тема 13. Землі історико-культурного призначення та їх правовий режим. Поняття і склад земель історико-культурного призначення. Загальний та спеціальні правові режими земель історико-культурного призначення. Правовий режим охоронних зон пам'яток культури.

Тема 14. Землі лісогосподарського призначення та їх правовий режим. Поняття й особливості правового режиму земель лісогосподарського призначення. Правове регулювання використання земель лісогосподарського призначення. Правові засади загального та спеціального використання лісових ресурсів на землях лісогосподарського призначення.

Тема 15. Землі водного фонду та їх правовий режим. Поняття і склад земель водного фонду. Правове регулювання використання земель водного фонду. Особливості

правового режиму прибережних захисних смуг, смуг відведення і берегових смуг водних шляхів. Правовий режим території та зон санітарної охорони водних об'єктів.

Тема 16. Правове регулювання використання земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення. Загальна характеристика та правовий режим земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення. Правове регулювання використання земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

Тема 17. Правове забезпечення охорони земель. Поняття і зміст правової охорони земельних ресурсів. Правова охорона ґрунтів. Правовий режим екологічно уражених земель. Правові вимоги щодо консервації земель. Правова охорона особливо цінних земель.

Тема 18. Правові засади управління в галузі використання та охорони земель. Поняття та види управління у галузі використання та охорони земель. Система органів управління у галузі використання та охорони земель та їх основні функції. Правові засади здійснення землеустрою: поняття, завдання та зміст землеустрою. Правове забезпечення моніторингу земель. Правове регулювання ведення державного земельного кадастру. Правове регулювання контролю за використанням та охороною земель.

Тема 19. Юридична відповідальність за земельні правопорушення. Поняття і функції юридичної відповідальності за земельні правопорушення та його склад. Земельне правопорушення як підстава для застосування юридичної відповідальності. Кримінальна, адміністративна та цивільна відповідальність за земельні правопорушення. Допустимість застосування дисциплінарної та матеріальної відповідальності за земельні правопорушення. Застосування спеціальних видів впливу за порушення земельного законодавства.

3. Рекомендована література

Основна

1. Горлачук В. В. Розвиток землекористування в Україні. – К. : Довіра, 1999. – 254 с.
2. Земельні ресурси України // В. В. Медведєв, Т. М. Лактіонова. – К. : Аграрна наука, 1998. – 150 с
3. Земельний кодекс України : Коментар. – Харків : ТОВ «Одісей», 2002. – 600 с.
4. Наукові і методичні основи управління земельними ресурсами: монографія / За ред. А. Я. Сохничя. – Львів : Українські технології, 2007. – 237 с.
5. Паньків З. П. Еволюція землекористування в Україні : монографія. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 188 с.
6. Паньків З. П. Земельні ресурси : Навчальний посібник. – Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 272 с.
7. Ступень М. Г. Використання земель населених пунктів : монографія. – Львів: Львівський державний агроуніверситет, 2000. – 359 с.
8. Теоретичні основи державного земельного кадастру: навчальний посібник / За ред. М. Г. Ступеня. – Львів : Апріорі, 2003. – 341 с.
9. Третяк А. М., Дорош О. С. Управління земельними ресурсами / За редакцією професора А. М. Третяка. Навчальний посібник. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 360с.
10. Третяк А. М. Управління земельними ресурсами та реєстрація землі в Україні. – К. : Довіра, 1998. – 224 с.
11. Третяк А. М., Бамбідра Д. І. Земельні ресурси України та їх використання. – К. : ТОВ «ЦЗРУ», 2003. 143 с.
12. Управління земельними ресурсами: [навчальний посібник] / Г.І. Шарий, В.В. Тимошевський, Р.А. Міщенко, І.А. Юрко. – Полтава: ПолтНТУ, 2019. – 172 с.

Допоміжна

13. Андрейцев В. І. Об'єкти земельних правовідносин за новим Земельним кодексом України / В. І. Андрейцев // Законодавство України : наук.-практ. ком. – 2002. – № 2. – С. 3–19.
14. Андрейцев В.І. Правові засади земельної реформи і приватизація земель в Україні. – К.: 1996. – 320 с.
15. Андреев В. І. Об'єкти земельних правовідносин за новим Земельним кодексом України / В. І. Андреев // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2002. – № 2. – С. 3–19.
16. Вівчаренко О. А. Право власності на землю в Україні – актуальні проблеми / Вівчаренко О. А. – Івано-Франківськ, 1998. – 170 с.
17. Возняк Р. П., Ступень М. Г., Падляк І. М. Земельно-правовий процес : Навчальний посібник. – Львів : «Новий Світ-200», 2006. – 224 с.
18. Волошенко О. Підстави припинення прав на землю та вилучення земельної ділянки //Юридичний журнал. – 2008. - № 2. – С.29-31.
19. Галушко В. Т., Білик Ю. Д., Даниленко А. С. Формування ринку землі в Україні. – К. : Урожай, 2006. – 280 с.
20. Грабовець Н. Поняття державного земельного кадастру //Юридична Україна. – 2008. - № 10. – с.69-71.
21. Гуцуляк Ю. Г. Управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки. – Чернівці : Прут, 2002. – 124 с.
22. Деякі Інституціональні аспекти земельних відносин в Україні: Стан та напрямки вдосконалення / За ред. С. І. Дорогунцова. – Київ, 2002. – 134 с.
23. Дмитренко І.А. Правова охорона земель в Україні: Монографія. – Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1994. – 172 с.
24. Добровольський Г. В., Никитин Е. Д. Функции почв в биосфере и экосистемах. –М. : Издательство МГУ, 1990. – 261 с.
25. Земельне право України : Підручник / За ред. О. О. Погрібного та І. І. Каракаша. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : Істина, 2009. – 600с.
26. Земельний кодекс України. Науково-практичний коментар / А. М. Мірошніченко. – К. : ЦУЛ, 2013. – 512 с.
27. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України. Науково-навчальний посібник // За ред. Н. І. Титової. – Львів : ПАІС, 2005. – 368 с.
28. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / [Бондар Л. О., Гетьман А. П., Гончаренко В. Г. та ін.] ; за заг. ред. В. В. Медведчука. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 656 с.
29. Новаковський Л.Я., Третяк А.М., Добряк Д.С. Земельна реформа і землеустрій в Україні. – К. – 2001. – 138 с.
30. Петлюк Ю. Землі оздоровчого призначення як категорія земель України: етапи розвитку законодавства //Підприємництво, господарство і право. – 2008. - № 2. – с.83-86.
31. Право власності на землю. Захист права власності / Л. М.Горбунова, С. В. Богачов, І.Ф. Іванчук, Н.А. Кубар. – К. : ТОВ «Поліграф-Експрес», 2006. – 60 с.
32. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення : Монографія / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. – Х. : Право, 2012. – 448 с.
33. Проблеми права власності та господарювання у сільському господарстві : [монографія] / під ред. В. І. Семчика. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 216 с.
34. Ромащенко М. І., Балюк С. А. Зрошення земель в Україні. Стан та шляхи його покращення. – К. : Світ, 2000. – 114 с.
35. Теоретичні основи державного земельного кадастру: Навчальний посібник / За ред. М. Г. Ступеня. – Львів : Апріорі, 2003. – 341 с.

36. Титова Н.І. Землі сільськогосподарського призначення: поняття, особливості, склад (правові аспекти) //Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України /За ред. Н.І.Тітової, - Львів. 0 2005. – С.9-28 с.

37. Управління земельними ресурсами : регулювання земельних відносин : Навч. посіб. / Сохнич А. Я., Горлачук В. В., Наход А. В., Песчанська І. М., Смолярчук М. В. / за ред. А. Я. Сохнича. – Львів : ПП „Арал”, 2008. – 255 с.

4. Електронні інформаційні ресурси

1. portal.rada.gov.ua
2. www.pravoua.com.ua
3. moepravo.ligazakon.ua
4. pravotoday.in.ua
5. pravo-znaty.org.ua
6. www.nbuv.gov.ua
7. www.pravo-izdat.com.ua

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Залік.

5. Методи діагностики успішності навчання

Поточне контрольне опитування, контрольні роботи, оцінювання виконання лабораторних робіт і самостійних завдань, підсумкове контрольне опитування.

Примітки:

1. Програма навчальної дисципліни розробляється вищим навчальним закладом. Програма навчальної дисципліни визначає місце і значення навчальної дисципліни, її загальний зміст та вимоги до знань і вмінь.
2. Програма навчальної дисципліни розробляється на основі освітньо-професійної/освітньо-наукової програми.
3. Форма призначена для складання робочої програми навчальної дисципліни.
4. Вищими навчальними закладами можуть вноситися зміни до форми та змістового наповнення «Програми навчальної дисципліни» залежно від специфіки та профілю вищого навчального закладу.
5. Формат бланка – А4 (210×297 мм).